

ANOTACIONS A LA TOPONÍMIA DE LA RIBERA DEL XÚQUER I ENCONTORNS

No és la comesa d'un geògraf l'estudi de la toponomàstica des d'un punt de vista filològic, i, si he penetrat en aquest difícil terreny, ha estat per haver comprovat que la migradesa de les investigacions —o fins i tot reculls— de toponímia contrastava en aquest ram amb la notable riquesa del català de les comarques valencianes. Tot i amb això, l'aproximació ha estat feta des de l'angle geogràfic, que no sempre exclou algunes incursions al domini filològic —problemes de grafia, etimologia, significat— que malament podia eludir. A més a més aquest treball té un sentit de missió de salvament. La deterioració del patrimoni toponímic és molt ràpida a causa de la mobilitat dels llauradors actuals; les millores dels camins i, sobretot, l'autonomia de locomoció els deslliga cada dia més del seu medi originari i, en fer més assídua la comunicació amb els centres, minva l'interés d'aquells per un aspecte tan rural, que sembla una minúcia arraconable per al legislador fiscal. Els cadastres ja no són fonts profitoses i ben poc els mapes.

Aquest recull no pretén l'exhaustivitat. Els 2.350 noms mobilitzats no són ni tots els dels 513 Km² coberts, ni tan sols els més significatius filològicament; hi entren, això sí, els més coneguts i més vàlids avui en dia als vint-i-set municipis, dels termes dels quals en són abastats tretze sencers i la resta de manera parcial, ja que els talla l'enquadrament del mapa (figura).

Vetací un estudi ocasional que ha aprofitat la revisió de les cinc fulles (770 i 771) del nou Mapa Topogràfic a 1/25.000 de l'*Instituto Geográfico Nacional* en vies de publicació i comprén una bona part de la Ribera —sobretot Alta— i uns quants municipis de la Safor i de la Costera. El treball de camp potser que no s'haja adequat absolutament amb la metodologia d'un investigador de l'onomàstica, però ha maldat que no romangués cap nom sense comprovar al municipi de referència i, si podia esser, en boca de subjectes diferents.

Cada nom ha estat fitxat i classificat per una entrada de significat o funció —de vegades múltiples— i una porció important de veus ha estat sotmesa a

una anàlisi estratigràfica, és a dir, una diacronia geogràfica, econòmica o cultural. Per tal de facilitar les referències, els municipis s'abreugen de la següent manera:

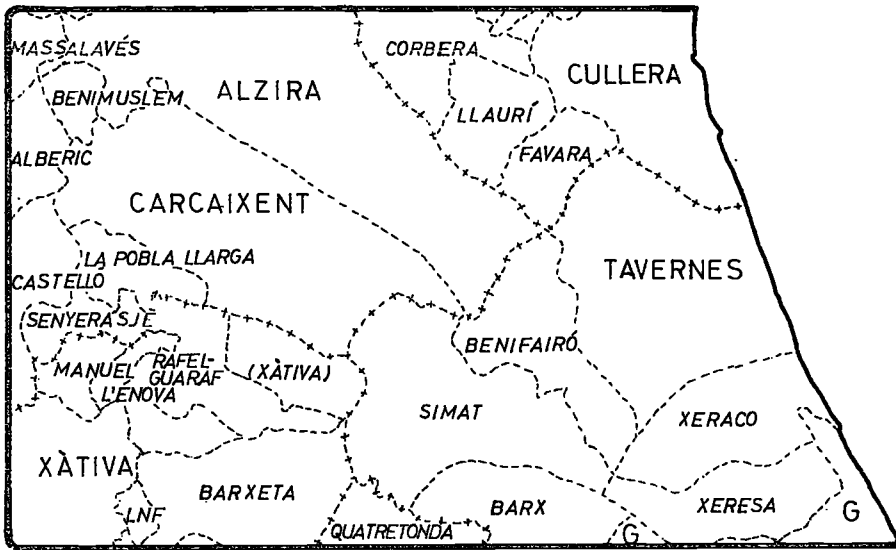
Alberic (Alb), Alzira (Alz), Barx (Bx), Barxeta (Ba), Benifairó (Be), Benimuslem (Bem), Carcaixent (Ca), Castelló de la Ribera (Cs), Corbera (Co), Cullera (Cu), l'Énova (E), Favara de Cudiola (F), Gandia (G), Llaurí (Ll), Lloc Nou de Fenollet (LNF), Manuel (M), Massalavés (Ma), la Pobla Llarga (PL), Quatretonda (Q), Rafelguaraf (Rf), Sant Joan de l'Énova (SJE), Senyera (Se), Simat (Si), Tavernes de la Valldigna (T), Xàtiva (X), Xeraco (Xa) i Xeresa (Xe)¹.

ESTRATS TOPONÍMICS

Topònims pre-romans.—Constitueixen la part més problemàtica dels noms i més d'una vegada resten atribuïts a la categoria amb un criteri negatiu, de manca d'explicació dins els llenguatges posteriors. Deixant de banda els genèrics *avenc*, *barraca*, *clot*, apel·latius d'origen cèltic que foren introduïts al País havent esdevingut noms llatins o catalans (MOREU, 1965), hom ha de remuntar-se al basc o ibèric. Potser hi entra en aquesta categoria Xeresa (HUBSCHMID, 1960, p. 458), Ivars —que, per altra banda, ha penetrat com a llinatge— i Xeraco (MENÉNDEZ PIDAL, 1952, p. 129). COROMINES assigna a l'estrat pre-romà la Bega (Cu) com a provinent d' *i b a i c a* 'terra vora riu', Barx i Barxeta. Aquests dos mots fan pensar en el port. *várzea*, 'camp inundat temporalment', i el cast. *bárcena* o, fins i tot en el discutit *varga* (COROMINAS, 1954); precisament Barx és al costat d'un *poljé* que s'inundava amb facilitat amb ocasió de pluges fortes. Ens queda al curt registre el riu Xúquer, documentat com a *S u c r o* en les fonts clàssiques; l'Énova evoca el sufix *- u v a*, si és que no respon a un gentilici berèber *Yânaba* (GUICHARD, 1969, p. 137), i Fontarda, la terminació *- r d (a)* (SANCHIS, 1950). Vernissa (cf. la Safor i Migjorn i Pla de Mallorca) té un aire molt vetust, tot i que algú l'ha considerat àrab.

Topònims d'origen llatí.—D'entrada excloem de l'apartat tots els mots mossàrabs o catalans òbviament derivats del llatí, però que tingueren un tractament ajustat a les lleis fonètiques de les respectives llengües a través de les quals foren incorporats al paisatge físic o humà. Ens referirem més tost al moment en què foren creades les denominacions i no a les etimologies; per aquest motiu ens fixarem als escassos fòssils que perviuen d'aquella reculada època.

¹ Aquest article s'ha beneficiat de la gentil ajuda dels senyors Joan Brines i Blasco (Si), Francisc Giner Perepérez (Cu), Bernat Martí Oliver (Ca), Víctor Oroval Tomàs (Ca), Juli Quiles (Ll), senyoreta Carme Sanchis Deusa (X) i senyor Eduard Soler i Estruch (Alz), a part de nombrosos informadors anònims. És obligat també agrair l'orientació del doctor Manuel Sanchis Guarnier, que ha tingut la deferència de llegir i esmenar la primera part del manuscrit.

Àrea coberta per l'estudi

COROMINES hi refereix Mitjans (Cs) com a 'terreny intermedi entre dues aigües o altres possessions o conreus'. Corbera —que tornarà eixir al paràgraf següent— pot procedir de 'pic o penya curvilínia'. Més clars semblen Materna ([Alz] documentat en 1248, cf. Paterna), en el sentit d'heretatge matern (o patern), si és que no respon a una divinitat o, fins i tot, antropònim (MOREU, 1965), i Tavernes, que ben bé pot haver estat un hostel de la via romana. Els diminutius Vilella (alqueria de Cullera, documentada en 1244) i la Casella (Alz) poden ser pervivències llatines. Entre els antropònims han sobreviscut Maranyent (Alz, cf. Marinyent) i Carcaixent, de Maranianus i Carcassianus, Quercassianus o Carcassius, respectivament, marcats per una llarga evolució del sufix -anu esdevingut -en per influència de la imela àrbiga i -ent per analogia catalana.

Topònims mossàrabs.—L'estrat romànic pre-català, si no l'encabim dins la pervivència llatina, cal explicar-lo com a mossàrab i, sens dubte, confegeix un dels trets de valencianisme més típics. Sembla que abans de la conquesta catalana hom pronunciava Corbaira, Cullaira, amb el sufix mossaràbic -áir; del mateix tipus —diftong decreixent ai procedent d'ariu (SANCHIS, 1961)— seria Mossaira (Si) —si no és àrab—. El tractament de la *n*, no esdevinguda *ny*, pot tenir el mateix origen al Molló de la Pineta (X). Una munió de noms que conserven l' -o o -os finals presenten un cert caràcter d'arcaïsmes mossaràbics: Clariano (?), el Cano (Se/Cs), el Pusuelo (?), el Tol·lo (T), el Campillo (T), Campillos (X), Passicos (Ca, a un indret on sembla haver-hi rastres d'un cadastre romà). La conservació de la *y* sense zumzeig o -J- del Picaio

(Bx, Xe) suggereix a COROMINES les mateixes arrels. La Foia sovinteja al llarg del País (la Foia [Ba]), fins i tot amb valor comarcal. Reflexió idèntica fa sobre *colla(d)o* «que essent d'ús absolutament general i únic, des d'Albocàsser cap al sud, en el sentit de 'collada, collet', és forçós de considerar autòcton i no castellanisme» al domini valencià (COROMINES, 1970, p. 156). No tothom hi vendria a bé, car hom troba més d'un *coll* i *collet* al País. La conservació de la *-t-* del ja citat Materna i el genèric *clotxa*, també esmentat, són igualment mossarabismes, com la pal·latalització de la *s-* inicial de Sucro per a esdevenir Šuqr i Xúquer (SANCHIS, 1950). Tal volta siga un argument contra la pal·latalització de la l' *L*, la forma *auryn* en què apareix Llaurí en el *Repartiment*, per falsa desaglutinació de l'Aurin (SANCHIS, 1950).

Encara tenen ressonàncies mossàrabs Palomara (Si), Palanxet o Paranxet (Ma), el Carraixet ([X] de caricetum, 'canyet', COROMINES, 1970, p. 154), o carracetum, el Portitxolet (Bx), l'Hortitxola (Ba), el Buixcarró (?), Q), Cariotxa o Carriotxa (SJE), Racó de Cuaita ([Si] cf. Colaita a Llombai), Alfarella ([Alz] potser la forma llatina arabitxada alfaraia = 'la fira' sc. DOZY), Fracà o Fragà ([Alz] antiga partida del Monestir de la Murta, del llatí fragum, 'esquerp') i el Bovalar (Co).

Topònims aràbics.—La toponímia d'arrel aràbiga és potser la més fàcil d'aïllar gràcies a les especials característiques d'una llengua semítica i una major abundància d'estudis. Cinc segles de dominació cultural, política i religiosa havien de deixar, per força, una empremta considerable.

Tanmateix, una bona partida d'apel·latius genèrics ara i adés han passat al català dels valencians com a paraules genuïnes o ordinàries. En aquest cas la seua assignació a un estrat cronològic no és fàcil, sobretot sens l'ajut de la documentació històrica. En tenim una mostra prou nodrida a la comarca de l'estudi, començant pels habituals *séquia* (>saqya), *aljub* (>al-yubb), *sénia* (>al-saniya), l'Assut ([Bal], as-sudd), assagador ('el camí', ap. SANCHIS, 1950, p. 92), la Marjal (G), les Marjals (Xa), el Rafal (Cu), el Ràfol ([Alz, T] rahl, 'masia'), l'Albelló (T), Albellons (Cs), l'Almàssera ([Alz, Cs] al-ma'sara, 'tafona'), el Safaretxot (Ll). N'hi ha d'altres no tan reiterats com el Riurau ([Rf] raf-raf, 'ràfec, porxada') o Argoleges (Cs), les Goleges (Co) i l'Arboleja (Ba), tots en el sentit de 'meandre', repetit amb variants fonètiques i gràfiques al domini valencià, així com el castellà meridional (p. e. la Arboleja a Múrcia). Més puntuals, en podem esmentar uns quants més: Aixavegó ([Alz] diminutiu de xàvega > àr. šabaka), mot viu fins suara per a designar una xàrcia per a portar blat o palla sobre l'albardó; Aldaia ([Bx] al-day'a, 'el poblet'); l'Algepsar (Xe); Almúnia ([Alz] al-munia, 'el jardí'); Ancarència ([Alz] cf. la Carençia, poblat ibèric de Torís, Alquenència, Alquerència, Alcaníssia..., derivats de kanisiya, que ve a testificar la presència mossaràbiga, SANCHIS, 1961); Cudiola o Alcudiola, diminutiu català d'Alcúdia; la Dula ([T], àr. dawla, 'ramat de bestiar gros'); Favara d'Alcudiola o de la Ribera (fawwâra, 'font, brollador'); o gentilici tribal berèber (GUICHARD, 1969); Alcudiola d'Alfandec era un poblat del domini del Monestir de Valldigna, que s'agrupava amb Massalali i Favara;

la Ràpita ([Cu] ribat, 'monestir o ermitatge fortificat'); Xara ([Si] ša'ra, 'garriga, bosc d'arbusts o mates').

El grup de topònims iniciats per *Ben* (= Ibn) i el plural *Beni* —com els abundants en *Bini-* de Mallorca— són assignables a uns patrònims islàmics concrets. Al nostre domini hem recollit Benemegís (Se), Benibaïre (Ca), Benifairó —cf. Beni-ayro i Beniayroy al *Repartiment*, nom d'una vila de la Vall d'Alfàndec (Biniarroï a Mallorca)—, derivat de Bani-Jayrun, amb caiguda del nun final (RIBERA, 1928, II, p. 214; ASÍN, 1940, p. 14); Benifurt (X), Benigani ([Rf] Bani Ganim), Benimaclí (Ca), Benimuslem ('fills del sarraí'), Benioquer (Bani 'Uqayl, sc. ASÍN, 1940, p. 91) o Beniboquer, incorporat a Llaurí pel Patriarca Joan de Ribera. Aquesta abundor de topònims personals correspon a assentaments successius de soldats.

Són relacionats, finalment, una pila de noms diversos, d'etimologia aràbiga, començant pels iniciats amb l'article peculiar. Alàsquer (Alb), donació de Jaume I que tenia església en 1343 i més tard un despoblat morisc, restaurat en 1612, però abandonat altra vegada en la guerra de Successió (SANCHIS, 1922), significa 'el campament' i és atribuït per GUICHARD a l'ocupació barbaresca. Alberic —sense descartar la possibilitat germànica <Albirich— pot haver volgut dir 'frondós' o al-biriqi, 'lloc de moltes alberques o safareigs'. L'Alborgí (Ca, cf. Alburxí, barri de coves a Paterna) correspon a al-boryi, 'lloc de forteses enrunades'; hom hi troba un molí atorgat en 1248. Alfait, séquia que pren aigua de la del Rei (Ma), deriva d'al-fayd que equival a 'inundació o rec a manta'. Alfurel (Be), Alfudell o Alfulell, àrab segons COROMINES, era un lloc de cristians nous, també anomenat Tulell o Turell; l'Alger (Ca) pot venir d'al-yezair ('les illes'), com Alzira, d'al-yeriza ('l'illa'); al *Repartiment* figura Aljacira, a la *Crònica* de Jaume I, Algesira i la forma popular al Marroc actual és exactament la mateixa de la parla valenciana d'avui. Arnadí (X), potser àrab, correspon a la denominació d'un plat dolç de Setmana Santa típic del municipi; també podria ser-ho, un plural àrab, Barralbet (Alz) i Buvap (Pas de [T]). No ha faltat qui ha fet àrab el mot Carcaixent (carja-xenc = 'L'horta de la mostassa', sc. CHABÀS, *El Archivo*, VII, p. 228), probablement romànic com Cullera, que junta una arrel, que en àrab podria significar 'cim' o 'penya' (COROMINES), amb un sufix mossàrab; el mateix autor dóna com a àrab la Drova (Bx). Fadra (SJE) significa 'residència d'un príncep' i la Fué, 'encontorns' (SANCHIS, 1950). També pot haver origen islàmic Manuel, que significa 'lloc d'eixida de les aigües d'una vall' (ASÍN, 1940, p. 118; RIBERA, 1928, II, p. 357).

Tenen un element comú Massalari (abans Massalali, T) i Massalavés; el primer deriva de mánzal Ali = 'hostal d'Alí', amb retrocés de l'accent, i el segon de mánzal hawazin = 'parador de la tribu dels Hawazin', famosa i bel·licosa tribu àrab (ASÍN, 1940, p. 118; RIBERA, 1928, II, p. 315). Mondúver, per a ASÍN seria un híbrid de *mont* i un adjectiu àrab que significa rodó, però ja hem apuntat suara un altre origen. Mossaira (Si), més tost mossarabisme, podria derivar de Mossala, 'oratori o ermita' (CARRERAS, p. 732); Nacla ([Co]

doc. en 1248) significa 'fossat pregon' o 'terreny baix i encaixonat' (Asfín, 1940, pp. 28 i 124). Rafelguaraf pertany a la mateixa i prolífica família que *Ràfol* i *Rafal*, car deriva de rahl Wa'rab, és a dir 'masia d'Uarab' (COROMINES, BDC, 24, p. 69). Són també d'arrel islàmica Ressalany ([Ma], lloc de moriscos), Simat, 'rengle de botigues, carrer, barri' o 'fons d'una vall'; Xafarines (Cu, 'curs d'aigua') i Xia (barranc de, Ca, de siya = 'mocador o peça de roba'. Xara (Si) s'empra en el sentit de màquia o garriga i fins i tot d'estepa (*Cistus*).

Topònims catalans.—El predomini lògic d'aquest estrat no permet més que la consideració d'una mínima mostra disposada en tres agrupaments: designacions del paisatge físic, noms que concerneixen al camp i alguns topònims de poblament. Hom ha espigolat entre mots no massa usuals a la llengua parlada, però amb afinitats als altres dominis del català.

Vetací els paisatgístics: l'Alter (Co), 'elevació', comú al català occidental; les Basses (Cu); la Bessona (Ca); el Brosquil (Cu, podria ser també un mossarabisme), 'bosc espès, quasi intransitable'; la Carena (Bx); el Cingle Blanc (Ll); la Coma (Ca), viu als Ports de Morella, a algunes comarques del Principat i, sobretot, a Mallorca; la Falzia (Ca); els Fangars (Si); el Puig Gros (Ca); la Rambla (Q); font Rovira (Si), 'roureda', però llinatge també; el Sebollar (Cu), *Scorzonera hispanica*; els Siscarets (Co); les Solades (Fa); Terrafort (X); Tordera (SJE); Vallverd duu l'adjectiu masculí, com s'esdevé a Elx i Calvià (Mallorca), per arcaisme morfològic.

Del domini agrari, heusací una mostra alfabetitzada: les Capçades (X), un tipus de bancals o feixes; els Censals (Ba); el Fenollar (Fa); l'Heretat (Bem); Hort de Sant Jordi (Alz); Marrades (Alz); Mas Roig (Alz), cf. es Marroig (Llucmajor, Mallorca); el Molló (Se); Quadró ([Ca], cf. terços, mitjans), 'parcel·la petita' a l'Empordà; el Reclau (Cu, T), 'tros de bancal que sobreix d'un terreny regular' (Tortosa); Roll de Margantoni (Alb), Terços, Terrafort de Dalt (X); la Vessana (E).

Al tercer grup hi destaquen *Castelló* de la Ribera, derivat català del llatí *castellone, motivat per la presència d'un castellet islàmic i poblament anterior; en 1587, emancipat com a municipi, fou anomenat Castelló de Vilanova. Lloc-nou d'En Fenollet (cf. Lloc-nou de la Corona, de Sant Jeroni, etc.) respon a una repoblació de 1609 d'un lloc de moriscos, propulsada per un personatge del dit cognom. El derivat postverbal de poblar apareix a la Pobla Llarga, dita abans d'Esplugues o de l'Ardiaca, en recordança del llinatge i càrrec del qui l'establí el 1317. Vilella, que podria ser un llatíisme (*villella* de *villa*), és un vell poblat de Sueca, aïllat al sí d'un meandre o raconada del Xúquer. Finalment tenim el Peirat, 'paviment de pedra' per a passar un toll (Cu), que no és més que un arcaisme lèxic.

Valencianismes a la toponímia.—Fet i fet, no n'hauríem de fer capítol a part dels immediats anteriors, però hi ha modalitats psicològiques i lèxiques, dialectalismes fonètics o morfològics i significats peculiars que donen interès a aquest paràgraf. Assajarem de classificar-ne una mostra ben nodrida.

Referents a la natura morta destaquen els *tossals* (p. e., el Tossal Nou

[Rf]), mot viu al País Valencià, mentre només el trobem fòssil a Andorra, Principat i Mallorca (Tossals Verds); el Muntot (Ca) designa —cas únic— un serrat de muntanyoles. El Collado del Runar (Si) agrupa dos elements molt peculiars; del primer ja n'hem parlat, en tant que el segon, 'munt de runa', 'pedrissa', 'tartera' designa una acumulació geomòrfica de vessant, molt freqüent a la muntanya calcària. Barranc dels Algepersers (Si) introdueix un derivat d'*algeps*, arabisme valencià que significa 'guix', *Racó* (el Racó [T] Racó d'Isidoro [Si]) es repeteix tant en el sentit de revolt o meandre d'un camí o riu, com en el de cul-de-sac o extrem d'una vall o barranc. Esgolador de Safra (Alb) en la llengua comuna es diria relliscador o esllaviçador o llenegador. La Devesa (G) és la restinga que departeix la mar de l'aiguamoll on pot haver-hi els Marenys (T) i, més endins, el Gort (Xa), forma dialectal de gorg.

El món vegetal, com per tot arreu, subministra prou variants. Al País Valencià ningú no diu alzina, sinó carrasca (la Carrasca, X) i falguera esdevé la Falaguera (Bx) per epètesi. Quant als vegetals conreats, esmentem l'Anouer (Ba), 'noguer' o 'noguera', l'Armeller (Ba); el Cirer (Si), variant de *cirerer*, és un arcaisme, resultat d'haplologia, que predomina a l'àmbit valencià. També ensepeguem amb el Mançanet (T) —potser cognom— i Fondo de les Paleres (Be) és a dir 'figueres de moro'.

Essent el regadiu una de les activitats més desenvolupades, no resulta estrany trobar-hi mots privatius com *Escorredor* de la Vila (Alb), el *Regant* de l'Estora (Fa), *Seniades* (Cu, derivat de *sénia*, sínia o nòria en altres indrets), *Séquia* Mitjana (Cu) i tantes altres séquies, en compte de *síquies*. Determinats edificis de poble o del camp duen noms diferenciats, com el Llavador (Xe), 'rentador'; la Mallada Verda (Co), el Sester (Co, Xa) que només trobem al País Valencià i Eivissa, en lloc de *sestador*.

Diverses designacions amb prou feines són localitzades fora del domini valencià: *llaurador* (Motor dels Llauradors [Alz]), *Cova del Parpalló* (G), *Motor dels Reixos* (Alz), plural analògic de *reig* = rei; el Való (Cu), potser el Valló, documentat el segle XVII; *Casa del Rullo* (Ca), 'home de pel rissat'; *Casa del Coixo* Vila (Rf), etc. Tot i amb això, el tret més cridaner de la parla usual valenciana potser que siga la reiteració dels diminutius. Tinc entès que alguns psicolingüistes americans constaten un fet anàleg a les parles vernacles de pobles diglòssics del migjorn dels Estats Units. En faig simplement una relació alfabètica en la que hom veurà la diversitat de camps semàntics: antropònims, malnoms, accidents terrestres, obres humanes, animals, vegetals, etc. La Barceloneta (Ca), la Barqueta (Ca), el Barranquet (Rf, *passim*), Pic de la Cabreta (Alz), Barranc de la Caldereta (G), el Canyaret (Be), Caseta d'Antonino (Mas), Casa del Catalanet (Ca), el Femeret (Ca), la Fonteta (Fa), Màquina de Fusterico (Rf), Puntal dels Germanells (T), Hort de la Judieta (PL), les Marjalletes (Rf), Casa Marqueset (Ca), Motoret de la Corona (PL), la Muntanyeta (Si), Paretetes (E), Casa Peixet (Alz), l'Ullal de les Penyetes (T), el Pouet (Li), Cova de les Ratetes (Co), Casa Rectorret (Rf), Barranc de Sant Joanet (X),

les Solanetes (E), la Lloma de Vicentico (Rf), Casa Uaiet (Ba) i Braçal de la Volteta (Ca).

Els castellanismes infiltrats.—L'estrat més recent —encara que no sempre— de la toponímia correspon a l'abassegadora pressió castellana que ha anat augmentant des del segle XVI. Potser no caldria encloure-hi mots terminats en *-ero* (en comptes d'*-er*), com Granotero (Co), Motor del Pansero (Ll), el Rabosero (Rf), Coto del Xufero (X), etc., pràcticament naturalitzats al domini valencià central.

Un altre grup, el conformen paraules castelleses introduïdes a l'ús quotidià. Vetací una relació d'aquestes: Barranc de l'*Abaejo* (Si) on *abadejo* substitueix 'bacallà'; *Casilla* de Just (Alz), per 'caseta' que està massa gastat; la *Cerda* (Alb) s'empra en lloc de 'truja' o 'porca'. El Collado (E) ja ha estat comentat com a possible castellanisme. El *Colmenar* (PL) és pràcticament l'únic mot que circula per a dir 'buc o casera o rusc'. El *Coto* (Cs) no té equivalent en valencià vulgar. *Creïlla* (Barranc de la Creïlla [Ca]) és un castellanisme molt peculiar, evolucionat de *criadilla*, que substitueix sovint *patata* o *pataca*. La *Paridera* (Alz), la *Perrera* (T). *Sima* (la Simeta [Fa]), si és un castellanisme, ja es troba en «Eiximplis» del segle XIV. Font del *Sapo* (Ll), Barranc dels *Surdos* ([Si], 'esquerrà' és inusitat), així com *venta* són castellanismes arrelats (Venta de Borderia [T]). Igual podem dir del *Xarco* (Be, T) i del Pla del *Xorro* (Alz).

No tan usuals i deguts a circumstàncies varies, difícils d'esbrinar, són els que segueixen. L'Escollera (Cu) és tan nou com la construcció de defensa marítima que designa; Barranc de l'*Esmeralda* (Ca), que podria ser un malnom, figura ja a un plànol del segle XIX; el *Golfo* (T) està documentat al segle XVI o XVII; la *Pileta* de Sant Bernat (Alz) i el *Piló* de la Bassa Horta (Xe) tenen un sentit de 'pica'; la Senda del *Ninyo* (Ll) deu correspondre a un malnom; la *Vereda* (Rf) equival a 'carrerada' i per ventura pot ser considerat autòcton.

La darrera onada correspon a denominacions estranyes amb què propietaris forans o habitants de residències secundàries han batejat els seus edificis. Així tenim al Realenc (X) el castellanisme nacional-catòlic *Escorial* i com a exemples del segon cas, l'inefable i poc original *Quitapesares* (T) i el seguit de *Villas*, v. g. *Villa Leonor* (Co) i tantes altres que seran comentades més avall.

He eludit, per fi, les grafies «oficials» que sofreixen bona part dels caps de municipi. No són dignes d'estudi en un article de l'estil del present, a causa de llur artificialitat i manca de criteris ortogràfics i gramaticals. L'únic que cal és instar els respectius ajuntaments que engeguen els tràmits per a obtenir un canvi que avui no és tan difícil com podia semblar fa cinquanta anys. Així contribuïran seriosament a la normalització de la nostra cultura.

EL PAISATGE NATURAL

De les expressions més sovintejades a la toponímia, moltes se refereixen als elements naturals d'un paisatge, que a la contrada recolzen en una ossamenta de plegaments ibèrics predominantment calcaris, no gaire elevats, travessats per barrancades i rius, adés prou encaixats, adés arrossegant-se perosos pels plans que han confegit amb llurs al·luvions. La faixa costenca conforma l'espai més regular ja que els corrents han uniformat el litoral en un seguit de platges, restingues, albuferes o marenys gairebé del tot bonificats.

L'horizontalitat del terreny o la seua relativa regularitat és expressada només pel mot **pla**, sol (6 casos a diversos termes) o amb diferents determinatius que poden ser personals (de Brunet, de Montserrat, dels Germanells, de Gorra, etc.), animals (de Mula, del Toro), naturals (dels Brucars, dels Fangars, de Dalt, de Baix [Rf], de les Foies, etc.) o de construccions humanes (Pla de la Pastereta, de les Creus, dels Corral, de la Mallada, de la Nevereta, del Castell, del Poble, de Corbera...). Hom pot recalcar que hi ha més plans als espais més montuosos o accidentats! És a dir que el contrast actúa com a criteri nominatiu.

Les *eminències del relleu* tenen un espectre quelcom variat: 15 mots o famílies de mots que poden materialitzar diferents graus d'altura o formes especificades. La paraula **muntanya** no és gens afavorida en l'ús (3 casos i encara d'autenticitat sospitosa), al contrari del diminutiu **muntanyeta**, **-es** (13 exemples, entre els quals la Muntanyeta [Si], Muntanyeta del Camí [Xe], del Ràfol (T), del Rei [Cu], de Coet [T], del Mig [T], Redona [Alz], Muntanyetes del Rajolar [Be], de Conill [T]); podríem afegir-hi el Muntot i Montblanc (Ca). **Lloma** és el vocable preferit estadísticament, amb dues dotzenes de topònims determinats per qualificatius de forma (Lloma Llarga [Ba, T, Ca], Redona [Ba, E], Alta [Cs]), personals (de Vicentico, de la Monja, de Ballester, etc.) i d'altres referències naturals o humanes (del Pi, del Baladre, dels Eскурçons, de les Àligues, del Castell, etc.). Segueix en freqüència el mot **puntal** que suposa una certa prominència de la forma montuosa, gairebé sempre (excepte els Puntals [Si]) amb una indicació de proximitat paisatgística o humana: **Puntal** dels Cucons, de les Foies, de la Sima, dels Arboços (Alz), dels Germanells, del Raboser, etc. **Tossal** és un altre genèric —molt valencià— per a altures, que pot significar, tant un puig de categoria (Tossal del Mondúver, 840 m) com turons ben humils: el Tossal, rònegament (5 casos); el Tossalet (Alz), Tossal Redó (Xa), Negre, Nou, de la Palma. De la família **pic**, els noms no semblen gaire antics (Pic de la Cabreta, Pic —o Bec?— de les Àligues), fora del **Picaio** (Bx, Xe) que és un mossarabisme. **Puig**, bescantat de la conversa usual, és un fòssil: roman el Puig (X), Puig Gros (Ca), el Pujol (Ben) i la Puigmola (Bx, potser Baix-Mola) que ens combina amb un altre element, **mola**, només representat a la Mola i la Moleta, al mateix terme, i amb el contradictori Pic de la Mola al d'Alzira. **Serra**, molt reiterat en altres indrets, només és utilitzat

a la Serra de les Agulles i al derivat la Serratella (PL, Ca). **Alter**, típicament valencià, sol tenir menys categoria que els susdits i encara apareix en la forma diminutiva l'Alteró. **Penyes** i les Penyotes (Si), les veurem més endavant i, per tancar, Cudiola o Alcudiola, pot fer referència a elevació.

Les *depressions* o part negativa del relleu mobilitzen pràcticament només quatre paraules: **clot**, **coma**, **foia** i **fondo**. L'última és quelcom més abundant (els Fondos [Alb, Xa], els Fondos del Puig [X], el Fondo del Bruc [Si], les Fondetes [Si] així com **foia** que sovint és referida a una dolina o polje, propis d'un relleu càrstic (la Foia [Ba], les Foies [Alz, M, Si], les Foietes [Q], la Foia del Salsero i les Foies Velles [X])². **Clot**, que és un mot ben viu a la parla valenciana actual, també té que veure amb el modelat calcari, p. e., Clot de Suro (Bx), del Colom, de la Penya Negra, etc. Més notable i de fet «fòssil» és la paraula **coma**, que designa una vall petita: la Coma (Ca), les Comes (Xa), Coma Alta (T × 2), la Coma Baixa (T). Del mot **vall** només en tenim quatre referències i encara una d'elles sàvia (la Vall [Alb]), la Valleta (Ll), les Valletes del Gallo (Alz) i Vallvert (Alz). **Bassa** (les Basses Roges [Ca]) és més apropiat per a obres artificials. (V. *infra*.)

Ja que hem esmentat el món càrstic, treurem ací les cavitats que hi compareixen sovint. La preponderància de **cova** és abassegadora (21 topònims): p. e., Cova del Parpalló —el jaciment paleolític més antic del País Valencià—, Cova Negra (Co × 2), del Colom, dels Coloms, de les Meravelles (Ca), les Coves (Co), Coveta Negra (E), etc., sens comptar els augmentatius, sempre en plural: els Covatxons (Ca × 2, T) i els Covarxons (X). L'**Avenc** solament es presenta una vegada a l'engolidor del *polje* de Barx. **Sima** i simeta té el mateix significat i se repeteix com a mot bàsic o adherit en una dotzena de casos que, segons he comprovat, no són introduïts per excursionistes o espeleòlegs. **Clotxa** és un cocó o cavitat de dissolució de dimensions decimètriques (Lloma de les Clotxes de Lluís [Rf]).

Les designacions motivades per la *forma* són nombroses, però de difícil sistematització, malgrat que la immensa majoria siguen referides al relleu. Hi destaquen **penya**, **racó**, **coll** —o collado— i **alt**. **Penya** amb un determinatiu variable (de color: Negra [Xe, Be], Roja [Xe, Ba, Alz], Blanca [Bx, Q]; d'orientació: del Migdia [T, Bx]; d'altres: de la Mel, del Colom, del Corn, les Penyotes de Pedro-Juan [Si]), coexisteix amb la Roqueta (T, Xa), mentre només trobem un colp el mot **cingle** (el Cingle Blanc [Ll]), per a expressar una cornisa o timba, igual que **tallat** (Alz, Ca) o **Morret** (Bx). **Racó** —que més endavant veurem aplicat als rius, límits administratius i camins— és molt reiterat en el sentit de capçalera d'un barranc o cul-de-sac d'altre tipus: **Racó** de Cuaita (Si), de Martí (Be), de les Voltes (Si), de Rius (Rf), de Guerrilla (Rf), **Racó** Ample (Si), el **Racó** (Ba, G × 2, T, Xe), el **Raconet** (Xe), etc., entre dotzenes d'exemples.

² ROSSELLÓ VERGER, V. M., "El macizo del Mondúver. Estudio geomorfológico", *Estudios geográficos*, n.º 112-113 (1968), pp. 423-474.

Coll conviu amb el castellanisme o arcaisme **colla(d)o** amb una lleugera matisació de pas transitable per al primer vocable. N'hi ha molts: el Collado (E), els Colladets (Ll), Coll dels Mollons (Bx), Coll de la Visteta (Si/Bx), del Tossalet (Alz), etc. sovint referits a accidents físics. Hom pot evocar al mateix epígraf l'Estret (Alz), així com el Portell (Bx) i el més interessant el **Portitxol** (Ba, Be, T, també documentat al País Valencià meridional i a Mallorca, però litoral) i el sobrediminutiu el Portitxolet (Bx). **Alt** és contraposat en certa manera a coll, és a dir un coll passa entre dos alts; citem l'Alt del Seguret, de l'Escudella i l'Altet de la Xopada.

L'exposició o orientació se sol traduir en **solana** (o **carasol**) i **ombria**: Solana de la Drova, les Solanetes (E), el Carasol (Si) i els Carasols (X); l'Ombria (T), l'Ombria de Baix (T), etc., mentre altres detalls de forma donen l'Esgolador (X), el Despenyador (Xa), el Replà, el Replanell (Ca), Costera, Pilar, els Llosars (Ba), el Rallar (Bx), la Carena (Bx), el Fred (T). La forma estricta suggereix ample, llarg, redó, etc., en Lloma Llarga, Tossal Redó, Cova Redona... Descomptat el possible significat fàllic del Cavall Bernat (Alz), ens queden paleses evocacions de formes com el Púlpit (Si), la Cadira (T), Serra de les Agulles i el Cabeç (X). Encara concerneixen a peculiaritats geomòrfiques o del sòl: Pedrusca Ampla (Ll), el Pedregal (Alz), Runar, el Cantalar (Bx), el Cantalot (T, referit a una solsidea o esllaviçament devers 1950), Arenals del Puig (X), Pla dels Fangars i Terrafort (X × 2).

El **color** crida fort l'atenció d'una població poc culta com la llauradora, encara que la paleta siga esquifida³: **blanc, negre, roig, verd, blau** i qualque altre to. El Cingle Blanc (Ll), Penya Blanca (Q, Bx), Penyalba (Si) són destacats per contrast, malgrat no es tracti del color pur com pot esser Casa Blanca; el Blanquissar (X) recolza en el color del sòl i Montblanc (Ca) pot interpretar-se en el sentit del castellà *monte bajo* o garriga. **Negre** sempre per comparança s'aplica a Penya, Tossal, Cova, Barranc i fins i tot a Font (Co), Garrofer (Ca) i Casa (Alz); hom pot incorporar-hi Barranc Fosc (Alz) i Pinar Fosc (Ba). Hi ha un Tallat Roig (Alz), Barranquet Roig, les Basses Roges⁴, vàries Penyes Roges, Terrer Roig (Se) i al camp humà, Corral Roig, les Mallades Roges (Q), Molló Roig (Si/Ba), Casa Roja i Mas Roig (Alz). Del **verd** n'hi ha pocs exemples, però interessants: la Lloma Verda (X), la Mallada Verda, el Riu Verd i Vallverd (Alz) amb una falta de concordància que ja hem observat a Elx i Mallorca. Queden dues Casa Blava i Casa Pintada.

El capítol hidrològic ateny especialment la circulació superficial esporàdica o permanent. Els rètols de **barrancs** i barranquets depassen els dos centenars (9 %), nombre que ens impedeix una consideració detallada; **rambla** només ix dues vegades (la Rambla [Q] i Rambla de la Casella [Alz]) ja que el concepte ha estat usurpat en aquest tros del País Valencià per la veu barranc;

³ ROSSELLÓ VERGER, Vicenç, "Anotacions a la toponomàstica del Migjorn i Xaloc de Mallorca", *Bol. Soc. Arqueol. Luliana*, n.º 792-795, t. 32 (1961-62), pp. 33 ss.

⁴ Conca d'acumulació càrsica amb argiles de descalcificació.

una la *Canyada* (E) podria tenir igual valor. Fora d'uns quants barrancs i barranquets sens determinant (Ca, Rf) i una *Barranca* (X), la individualització recorre a diversos expedients com la referència personal (*Barranc de Martí*, de *Vicentico*, de *Pere Puig*, de *Cremades*, de *Calafat*, de la *Bosarta*, del *Curto*, de les *Príncipes*, del *Raboser*, dels *Algepsers*..., on hi figuren noms, cognoms, malnoms i oficis), la referència paisatgística natural (*Barranc de Peña Trencada* [Rf], del *Portitxol*, del *Toll* [Co], de la *Barcella*, de l'*Estret*, de la *Font del Llop*, de la *Pedrusca* [Ba], del *Salt*...). Alguns barrancs són distingits pel color (*Negre*, *Fosc* i *Roig*), mentre d'altres aprofiten llur forma: *Ample*, *Llarg*, *Menor* (Si), *Fondo*; la reiteració de *Barranc de l'Infern* (Ca, Co, Fa, Rf, T, X) és corrent a tot el País per a indicar gran profunditat i estretor, adduint una imatge de la retòrica eclesiàstica. La identificació pot recolzar en la denominació del poble per on passa o la direcció del qual segueix: *Barranc d'Alzira*, d'*Ontinyent*, de *Barx*, de *Xeresa*, de *Barxeta*, del *Poble* (Ll), de la *Vila* (Ca), o de llogarets i cases (de la *Drova*, de l'*Ançarència*, de la *Casella*). Topònims de partides o possessions destacades fan igual paper: *Barranc del Castell*, dels *Censals*, de la *Mina*, del *Molinet*, de *Palomera*, de *Sant Joanet*, de *Tora*, d'*Aixavegó*, etc. Els animals hi participen, p. e., a *Barranc de l'Escrçonera*, de l'*Abaejo*, del *Llop*, de la *Falzia*, de la *Perrera*, del *Vadell* (T), tant com les plantes i arbres: *Barranc de l'Armeller*, del *Baladre*, del *Buixcarró*, del *Carraixet*, de l'*Herba*, de la *Murta*, del *Pinar*, del *Senill*.

Les fonts segueixen, més o menys, les mateixes senderes denominatòries. Unes poques van sense més especificació que el diminutiu (la *Fonteta* [Alb, Fa], les *Fontanelles* [Co] i *Fontarda* [Si]), però la referència personal és un tràmit prou freqüent (*Font del Barber*, del *Cantús*, *Jordana*, de *Malet*, de la *Tia Benita*, *Rovira*, del *Salsero*), així com la paisatgística (*Font del Clot*, del *Mondúver*, del *Puig* [T], del *Raset* [Bx], etc.). Ací cal afegir els caràcters específics de determinades deus: *Font del Saladar* (X), de l'*Algepsar* (Xe) i *Amarga* (Cs) en terrenys triàsics salins, *Font Nova* (Si) i *Font d'Agost* (Be) que poden al·ludir a mecanismes de surgències intermitents o ufanes. Els vegetals són igualment termes de referència, siguen espontanis (*Font de l'Om*, de l'*Albarzer* [Ambraser, Xe], del *Càrritx*, de la *Murta*, del *Baladre*, del *Senill*) o conreats (del *Cirer*, de la *Figuera*, del *Garrofer*, de la *Parra*); com ho són també certs animals: *Font de la Colomera*, de la *Sangonera*, del *Sapo*. Finalment, al mot font hi trobem afegits d'actuació humana, com del *Molí*, del *Teular*, de l'*Horta*, dels *Madallars*, de l'*Escudella*.

Convé esmentar *Favara*, nom d'un terme i d'un indret de *Cullera*, que significa font. Trobem el castellanisme *Xorro* (Alz), el *Xorret* (Ma) i el mot *aigua*, p. e., a *Aigües Vives* (Alz) i la *Sima de l'Aigua* (Ca). L'*Albelló* (T, X) i *Albellons* (Cs) poden tant significar engolidors com surgències temporals. No ho he pogut verificar.

Ullal sol expressar una font subaquàtica, sobretot en espais d'aiguamolls o albuferes. Tenim l'*Ullal de la Creueta* (G), de les *Penyetes* (T), del *Gat* (T),

Gran (T), l'Ullalet (Ba) i l'Ullalar (Fa) i nombrosos vocables del món albuferenc: Aiguamoll només compareix a Barxeta a un indret interior, avui bonificat; **bassa** sovint respon a residus de terrenys aiguanosos, p. e., les Basses (T, Fa, Cu) d'una vella albufera i toll, la Bassa Vella (Si), la Bassa del Xarco (T). L'**Estany** designa els espais aquàtics més oberts i definits (Cu): l'Estany Gran col·lecta les escorrenties de la vella marjal i l'Estany Xiquet hi és contraposat. Els estanys o marjals o marenys tenen **Gola** (Be) o **Goleta** (T) com a eixida; una part d'aquells pot esser el Lluent (G) i el Golfo (T). **Mareny** és un mot per a anomenar espais amfibis, gairebé exclusiu de la Ribera Baixa; més estesa és la valencianíssima paraula **marjal**, arbisme molt reiterat al nostre sector on hi és manejat molt sovint com a sinònim d'arrossar; hi trobem en sis casos la forma rònega, endemés de Marjal Vera (Be) i les Marjaletes, quatre cops més. Els Saladars, per fi, pot estar decidit per un concepte anàleg, així como el Barranc dels Canyos (Ba) al·ludeix al sistema de drenatge d'un aiguamoll.

Ultra l'arabisme Xafarines (Cu), els cursos d'aigua permanents són **rius**, designats per algun poble per on passen (Riu d'Albaida, de Barxeta, de Xeraco) per influència més tost administrativa, o per qualque detall de la seua conca (Riu Verd, dels Ullals) o per altres de diversa motivació (Cànyoles, de la Vaca, Xúquer). Un corrent que descriu meandres, fa **racons** (*passim*), raconades o goleges (Co) o algoleges ([Cs, Alb] corromput en l'Arboleda a Barxeta); pot deixar **illes** (l'illa del Bover [Si, de fet, un aiguabarreig], l'Illeta del Tol·lo [T], cf. Alzira) o estar limitat per **motes** (la Mota de Trénor [G], el Clot de la Mota [G], la Mota [LI]). Tora (Alz) és la terra d'al·luvió, més alta que la immediata que la volta i que cal rebaixar per al regadiu (documentat, 1344; viu al Delta de l'Ebre sc. *DCVB*). Les Solades (*passim*) corresponen a un terreny baix de sòl profund i amb al·luvions, apte per al conreu més exigent.

La *toponímia litoral* d'un sector baix, monòton i que amb prou feines depassa els 20 km, és pobra per a l'home terrassà, car ací no considerem els noms mariners. La **Marina** del Brosquil (Cu) i les **Marines** (Xa) designen un sector paral·lel a la mar, identificable amb l'antic aiguamoll. La **Devesa** (G), com al cas de l'Albufera de València i la Marjal de Pego, és la restinga o cordó d'arena que separa el llac salobrenc de la mar. La denominació **platja** sembla més bé moderna i artificiosa; tanmateix tenim Platja de l'Illa, del Brosquil, del Nord (G), de Sant Antoni (Cu), de la Vall, de Xeraco, de Gandia. Mar endins, només dues **illes**: l'Illa —incorporada des del segle XVIII— i la Penyeta del Moro, ambdues a Cullera.

La *vegetació espontània*, per tal com és un destacat element configurador del paisatge, compareix amb gran freqüència en la toponímia, sobretot de les parts menys humanitzades, però amb un caràcter residual i com a fita, un soi arbre o un petit rodal pot esser objecte d'atenció. Els col·lectius —sense menció d'espècie— es redueixen a el **Bosc** (Cs), el Buixcarró (Q), diminutiu antic del mateix significat, i el Brosquil (Cu, G) que significa zona de malesa o vegetació intrincada. Passant a espècies arbòries, el **pi** se'n duu la prima, ja que

el trobem en exemplars sols (el Pi, el Pi Sec, Pi de la Llanterna [Ca], Pi de Malhaja [Alz], el Pinet), en grups (Casa dels Pinets, Barranc dels Pins, el Pinar, el Pinar Pla, el Pinar dels Frares..., i unes sospitoses Pinedes o Pinades [Alz, Bx]). Des del punt de vista de la clímax hauria de tenir més pes la **carrasca**, ja que només hi ha tres Carrascals, un colp la Carrasca (X) i, un altre, les Carrasques (Alb). L'altre arbre important dels *Quercus*, la surera, és d'un alt interès geobotànic pel seu caràcter silícicola, ço que redueix la seua implantació a tres punts més humits del terme de Barx, anomenats els **Suros**, i el Clot dels Suros, que és una dolina-engolidor, al fons del polje més gran. Els arbres de ribera, sovint confusos en la parla actual, són sobretot **xops** (Séquia dels Xops, Raconet del Xop) i **oms** (els Oms [Ca], Font de l'Om [Bx], Casa de l'Om [X]); el Poll (X) no és clar. En conjunt, els dits arbres poden formar un **sot** (el Sot de Gordolàs [Si]). Abrells (Ca), documentat els Albreills, és un diminutiu d'**alber**. La **palmera**, fisionòmicament tant cridanera, és usada com a molló visual: Pla de les Palmeres, Loma del Palmeral, el Palmeral, la Palmereta, Tossal de la Palma, Barranc de la Palma i Barranc de la Palmosa; potser que algun dels noms esmentats concerneixi, no a la *Phoenix dactylifera*, sinó al margalló o *Chamaerops humilis*, espontani i freqüent. El **Savinar** es presenta a dos Racons (Be, Si), a més d'Ullastrets (Si). De les altres espècies no arbòries es repeteixen quelcom **baladre**, pròpia dels llits de les rambles (Barranc del Baladre, Loma del B., Font del B., la Baladrera [T]); **bruc** (*Erica*: Fondo del Bruc [Si], el Brucar [Si], Pla dels Brucars [Alz]; **canya** (el Canyaret i el Canyar [*passim*], Riu Cànyoles); **murta** (Font de la M., Serra de la M., Coll de la M., el Murtar [Cu], Font de la Murtera, la Murtera, etc.) i **senill** (*Phragmites*, p. e., Font, Barranc i Racó del Senill, el Senillar). Esporàdicament hom troba altres plantes: Font de l'Albarzer (Xe), Puntal dels Arboços (Alz), Borrans (a l'arena litoral), la Bova, Boves (a zones entollades, *Typha*), Barranc del Cambró (Be), el Carraixet, Font del Càrritx, la Corretjola (Alb), l'Esparterola (Bx), l'Esteperal (Ba), la Falaguera (Bx), el Fenollar (Fa, Xa), Barranc de l'Herba (Alz), Hort de Maseres (Ca), la Mata (T), Fondo de les Paleres (Be), Prada (Ma), el Sebollar (Cu), els Siscarets (Ll), Xara (Si).

El *regne animal* obté representació a la toponímia, sota diversos ordres, però les aus i els mamífers hi són predominants. Les **àguiles** busquen els cims per a niuar (Lloma de las Àligues [Si], Pic —o Bec— de les Àligues [Si]; els **coloms** volen per tot, espais habitats i feréstecs: Font de la Colomera (Si), Cova del Colom (T) i dels Coloms (Si), Penya del Colom (Xe), Palomara (Si); un sol cop ixen Cogullada ([Ca] forta població en el xiv, abandonada a causa de les inundacions), la Falzia (Ca), Tordera (SJE) i Lloma de la Tórtora (Ba). Excloent els mamífers domèstics (Braçal del Gos, Ullal del Gat, Séquia dels Gats) i els de granja, només queden un Pas del Llop (Alz) i Lloba (Cs), a més de la Cova de les Ratetes (Co), la Mallada del Lleó (X) i Teixonera (Cs), si no es tracta del llinatge. Un batraci ens deixa el castellanisme Font del Sapo (Ll); l'únic peix, l'Alt de la Sardina (Si); dos molluscs, Mallada dels Cargols (Ca) i Font de la Sangonera (T); els insectes, l'Escrçonera i Lloma

dels Aliacrans (Ba), curiosament veïns, la Cova del Parpalló (G) i, finalment, dels aràcnids, el Regueró de l'Aranya (Ca).

Que la *bellesa del paisatge* és un valor prou accessori per l'home rústic, crec que roman demostrat amb la pobresa de topònims d'aquest tipus i encara potser recents: tots roden entorn de **vista**: Coll de la Visteta (Si/Bx, una fantàstica panoràmica sobre la Valldigna), Vistabella (Alz, PL), Vista Alegre (Alz) i Bella-vista (T). Potser hi podem encabir el Mirador (Si). Això és tot.

L'OCUPACIÓ HUMANA I L'ÚS DE LA TERRA

L'hàbitat humà tradueix en termes fisionòmics la intensitat i distribució del poblament, degut a la proporcionalitat que hi ha entre pobladors i vivendes; no cal dir que bona part dels sectors ací estudiats estan altament ocupats i donen densitats rurals molt elevades, de les més altes del país. Això explica l'abundància de topònims i justifica un tractament més global en algunes ocasions.

Les designacions introduïdes amb la paraula *casa*, sobretot a l'àmbit del regadiu, són aclaparadores; n'hem comptat 488 (20,7 %), sens incloure-hi diminutius, augmentatius i similars. Hi ha dificultats per a escatir si els topònims lliguen casa amb *de* (Casa de Coet, Casa Coet, Ca-Coet)⁵, o sense, car la pronúncia varia prou segons els subjectes, malgrat hom puga comprovar una gran tendència a l'eliminació. Un 50 % de les cases són designades pel cognom o llinatge del seu propietari o habitador: al costat d'una esclafadora majoria de cognoms catalans, de tanta arrel com Amat, Boïgues (pronunciat Bodigues a Ca), Claris, Estelric (Estarlic), Giner, Mengual, Moll, Peiró, Ripoll, Vallcaneres, n'hi ha una bona partida de castellans (Bolinches, Cabellos, Galán, Hernández, Núñez, Perepérez, Requena, etc.) i aragonesos (Aliño, Beltrán, Blasco, Ferreres, Fons, Royo) i de diversos orígens, com Camilleri, Ibarra, Manclús, Manglano, Oria, etc.⁶. No podem envestir ara i ací una investigació d'antroponímia, però el material hi és. Hi ha casos, poques vegades, que hom mobilitza el nom i cognom del propietari (Casa de Ximo Bofill, Casa de Don Bernardo Gomis, p. e.). Tot i que hi ha una forta osmosi de cognom a nom i vice-versa, un 10 % de les cases usurpen els noms de fonts o baptisme. Entre ells hi ha predomini masculí i, curiosament, de noms estranys o castellans poc habituals (Liborio, Evaristo, Remigio, Lázaro, Eugenio, Venancio, Hilario, Rosendo, Sandalio) en tant que els noms catalans no deuen ser tan útils per a designacions, i entre els que hi ha, la meitat són diminutius: Casa Antoniet, Miquelet, Fernandet, Vicentico, Ximet, però Arnau, Just, Doménec,

⁵ Un dubtós Can Costa, a la manera baleàrica, esdevé un poc sospitós.

⁶ MOLL, Francesc de B., *Els llinatges catalans*, Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1959, 441 pp. MIR DE LA CRUZ, R., "Estadística y antroponímia", *Estadística española*, I, n.º 60-61 (1974), II, 62-63 (1975) i III, 66-67 (1975).

Pasqual, Paulí, etc. Els malnoms constitueixen una quinta part dels apel·latius de les cases —fet esment també de la intercomunicació amb llinatges i professions— i poden referir-se a l'origen (de Benissa, del Catalanet, del Castellà, de Gaianes, de Guerola, del Francés, Llaurí, de las Madrileñas, del Pasiogo, dels Torrentins, del Xurro...), a característiques somàtiques (Casa del Blanc, del Cap de Bou, Coixo Vila, Flac, de Menut, Morret, Monrostro [de Buenrostro], del Pelat, del Roig, del Rullo [cabell rissat], de la Vella), a hàbituds o caràcters, conductes personals (Casa la Loca, Camorres, del Solo, Fiado, Boquilla, Maco, Rectorer, Marqueset) que podem entroncar amb els burlescos de tots els matisos als que el valencià és tan propens: Casa de Banyeta, de Borinot, Bovos, Bunyol d'Or, Cabra, Camanalto, Capdolç, dels Gallos, de Noi, Pata, Peluca, Piula, Porra, Quelote, Xirivia, Xorís. Professions i títols, finalment, proveeixen d'un 5 % de les especificacions de les cases; valguen-ne els exemples de Barraquero, Llumenero, del Pallero, Sequero, del Mulero, Ramalero (on podem observar la freqüent terminació popular *-ero*, típicament valenciana), el Calderer, de l'Advocat (Abogat), de l'Escrivà, Peixcater, de l'Estanquer, del Palleter, del Vinagrer, del Capellà, dels Frares, del Baró, del Comte, de la Marquesa. La identificació de la casa passa també per recursos de tipus físic o paisatgístic (de la Raconada, de la Foia, del Pla, del Fenollar, dels Pinets, de l'Albarzer) o de construccions o afers humans (del Mirador, de la Pedrera, del Piló, del Palomar, del Porxo del Senill, de la Creu, de la Companyia). Les qualitats de la casa poden donar bons indicis, endemés del color ja vist, Casa Pintada, Casa Estanyada, Casa de les Quatre Cares (Ca).

Caseta segueix las mateixes coordenades, sempre amb molt menor proporció (Caseta de Gabarda, del Tio Tòfol, de Qüerna, del Saurí) i cal juntar-hi la Casella (Alz), algunes *casilles* i un coent la Casona (Bx). També de menor categoria són les **barraques** (Barraca d'Aigiües Vives [Alz] i les Barraques [Ca], la Barraca [E, Ba, Alz]), així com el Cabanyal (Alz) i **cobert** (del Baró [PL], de Pardo [Ca], de Minyana [Cs], de Porra [Ca]), la Porxada (Ll), el Riurau (Rf), la Cantina de Dalt (Ba), el Llavador (Xe, G). No sé en quin sentit es diu Palacio de Villalobos (Ca), mentre és clar l'Asilo (Ll) i el Sanatori d'Aigiües Vives. A l'últim capítol ens referirem a la qüestió de l'estiueig, turisme i segones residències.

Entre les aglomeracions menors destaquen els topònims **Vilella**, prou antic, car el trobem a indret ara no gaire habitat de Sueca, en un meandre del Xúquer; Vilella Alta i Vilella Baixa estan a cavall de la frontera municipal (1576) d'Alzira i Carcaixent i a hores d'ara no tenen caràcter suburbial. **Vila**, gairebé sense cases, és una partida del l'E de Xàtiva i Vilanova, per l'estil, és al S de la Pobla Llarga. El Poble Nou és un llogaret quasi abandonat de Llaurí; Beniomer i Benibonquer (Ll) formaven els **Llogarets**, per antonomàsia. Amb la designació de barris o més bé el castellanisme **barrio**: de l'Alquerieta, l'Estació, Santa Maria, Sant Francesc i Torretxó (Alz); el Clavell i de la Muntanyeta (C); de l'Estació i de Sanxis (PL).

Els pobles i viles representen la concentració de l'hàbitat i compten entre

els més conspicus «fòssils» de cada estrat històric de la llengua; com a tals han estat ja tractats Carcaixent (llatí), Alberic, Alzira, Benifairó, Benimuslem, Favara, Llaurí, Manuel, Massalavés, Rafelguaraf, Simat (àrabs), Corbera, Cullera (mossàrabs), Castelló, Lloc-nou de Fenollet, la Pobra Llarga, Senyera, Tavernes (catalans).

El pes de la *funció defensiva* no és gaire considerable, però ha deixat empremtes. Dos mots aràbics, Almena (Cs) i la Ràpita (Cu) i després un boldró de topònims centrats en **torre** i **castell**. Tres de les primeres, Torre del Marenyet (Cu), Torre de la Vall (T) i Torre del Gort (Xa) corresponen al sistema d'escolta i guaita contra els pirates barbarescos; de la resta, la Torre de Lloris (X) és indiscutible fortificació; n'hi ha d'altres, sobretot, la Torrica (PL) i la Torreta (M, Ca) que no semblen tenir interès estratègic. El mateix pot dir-se del Castellet (Cs) a un terme on el poble sí que era fortificat, o Castellet de Sanç (M). Són forts el Castell de Cullera —ara santuari, també—, el de Benifairó i el de Corbera.

L'entitat municipal es concreta —ultra el cap— en uns *límits administratius* recolzats en **mollons** que tanquen el **terme**. La Frontera (X) no té res a veure amb la partió municipal. El Molló es reitera (Bem, Ma, LNF, T/Cu, Se), com els Mollons (Rf, X), Coll dels Mollons (Bx), Molló Alt (X), M. Roig (Si/Ba), de Miramar, de la Pineta, de la Vereda (X) i Molló dels Quatre Termes (Be/Si/Xa/Xe). El Terme (T), Cap de Terme (Xa) completen el quadre, amb el Racó (SJE) i Racó de Moia (LNF), ambdós referits a un àngul dels seus reduïts municipis.

La valoració tradicional de la terra ha estat l'agricultura. *La propietat i el terrer* tenen caires jurídics i morfològics que transcendeixen a la toponomàstica. Vegem-ne alguns: el Realenc (Ca i el particularment conegut de X, que és un enclavament exterior), Realenc de Dins i Realenc de la Creu (Alb), el Realenquet (Alb); la Senyoria (Cu, Rf, X); els Censals (Ba, Ca); l'Heretat (Bem); Finca d'Arbona, Finca de Sos (Alz). Quant a la morfologia dels camps, vetaci alguns exemples: els Camps (Ba), Campillos (X), Pla del Campillo (T), els Camps Redons (Cu); Terrers de la Barraca (Alz); les Tancades (Xe), el Tancat (T), la Barcella (Xa, quantitat de terra?), Mig Almud (Rf, idem)⁷, Quartons (Bem), els Quadros (Bx), els Allargats (Cu), les Estretes (Ba), el Guitarró, la Mânega; la Sort (Ba), la Sorteta (Bx) són parcel·les petites; la Corbella (Ll) sembla referir-se a la forma. La Vessana (E) evoca una operació de llaurar, les Capçades (X) són un tipus de **bancals**, mot que apareix sovint, sol o amb connotacions diverses (Gran, del Cavall, dels Naps, de Domenec). Les Eres (Ba, Bx) i els Sequers (Ll) eren instal·lacions complementàries per a la cerealicultura; el Riurau (Rf)⁸ estava subordinat a la passificació. La

⁷ "Sentar-se en lo mig almud" = fer bancarrota, retrer-se, registrat al DCVB.

⁸ CISCAR PEIRÓ, A., "La casa rural", ap. LÓPEZ GÓMEZ, A.; ROSSELLÓ VERGER, V. M., *Geografía de la Provincia de Alicante*, Diputación Provincial, 1978. Cf. pp. 293-296.

paraula alqueria, freqüent a l'Horta de València, ací només la trobem en la composició de Barrio de l'Alquerieta (Alz). En una comarca de predomini regat el Secà (E, Rf), el Secanet (Ba) serveixen de distintius.

El recurs als *conreus* ha de limitar-se a arbres o espècies permanents i més bé a les que no són corrents, car de poc serviria parlar del «tarongerar» o de «l'arrossar». No cultivada sistemàticament, la *figuera*, sí que pot acomplir la funció: Font de la Figuera, la Figuereta, el Figueral, Fondos del Figueral; com l'*olivera*, no gaire prodigada: Pla de l'Olivera, l'Olivar, els Olivars; fins i tot l'*ametler*: l'Armeller (Ba) i Barranc de l'Armeller (Ba) o el *garrofer*: el Garrofer, Garrofer Negre (Alz, Ca), Font del Garrofer. D'altres arbres menys repetits: el Mançanet (T, podria tractar-se d'un cognom), la Pomereta (Fa), el Pomar (Bem); el Cirer (Si). La *vinya*, com a conreu molt estable i individualitzat és una bona referència: Vinyes (X), Vinya de la Mata (Ba), Vinya de Moles (Si), V. de Sueca (Ll), Racó de les Vinyes (Alz), la Vinya Vella (Q), les Vinyoles (Xa), la Parra (Ba), les Parres (Bx), la Parreta (Ca, Co).

Relacionem simplement: el Barranc de la Creïlla (Ca), els Roserecs (Roserets? Si), el Moreral (T), les Pereres (Co), l'Anouer (Ba, = noguer), Porros (X), Messes (X), l'Almúnia (Alz), el Vergeret (T) i la Cevada (Ba).

El capítol més ufanós és —com correspon a la seua categoria econòmica— *el regadiu*. El drenatge previ a la bonificació d'aiguamolls litorals o interiors utilitza *escorredors*, p. e., entre els rius Xúquer i dels Ullals (Escorredor de la Vila [Alz], de l'Anell, del Comú de Dalt; entre la Marjal i la mar (Escorredor de Xeresa, de Ripoll); qualche vegada el mot s'usurpa per a significar un braçal secundari d'una séquia: Escorredor de la Mina (PL). Amb anàleg significat dels segons tenim Escorrentia del Való, del Barranquet, de l'Illa, del Pla Gran del Rafal, totes al terme de Cullera. L'aportació d'aigua per a regar arranca dels assuts dels rius —especialment del Xúquer— (l'Assut [Ba]) o de les fonts i circula per les *séquies* de diversa categoria o cabal. Entre les séquies mestres tenim: Séquia del Rei (Cu), Séquia Mare (T), Séquia Major (SJE, PL), la Sequiassa (Cu), Séquia del Comú (Co). Séquia Vella (Ca) se contraposa a S. Nova (*passim*), Séquia del Rec Nou (Alz). La denominació d'altres séquies pot involucrar-se al sistema de distribució: Séquia Mateixa (Ca), de la Vintena (Ca), del Mig (*passim*), dels Mitjans (Co), Mitjana (Cu), del Terç (Se); amb detalls del recorregut: Séquia Travessera (Xa), de Palafanga (Alz), de la Mota (PL), d'Alfai (Ma, àrab 'rec eventual'), del Rollet (Alb), de la Ralla (T/Cu), del Vapor (T), Fonda (Co), del Cano (Se/Cs, 'sifó'), de la Tremuja (T), etc. La majoria de séquies són designades per l'indicatiu dels respectius poble, partida, propietari, finca, paratge o indret fisiogràfic, com podem veure als següents casos: Séquia d'Alzira, de Benifurt, de Carcaixent, de l'Énova, de Llaurí, de la Llosa, de Rafelguaraf, de la Vall, de la Vila; Séquia d'Alcudiola (T), d'Algoleges (Cs), de la Bega (Cu), del Bovalar (Co), dels Censals (Ca), de la Corona (PL), del Golfo (T), de Massalari (T), de la Mulata (Alz), de la Partida Nova (T), de Sant Joan (Xe), de la Torre (X); dels Àngels (Cu, < de Gràngel?), del Bord (Alz), de Cabanyes (Alz), d'Esparza (Bem), dels

Freres (X), del Punyaleter (T), del Senyor (Cu); Séquia de l'Anguilera (Ca), de Mas Roig (Alz), del Palanxet (Ma), de Prada (Ma), de la Serguera (Ca), de Vistabella (M); de la Coma (Ca), del Marenyet (Cu), del Pla (Alz, Rf), de la Rambla (Cs), de Vora-Marina (Cu), etc.

L'aigua de les séquies se reparteix pels **braçals**, encara més nombrosos, que són rotulats amb els procediments habituals a les cases (*Vide supra*) i algun altre d'específic que veurem. Així inventariem Braçal d'Alzira, de l'Alborgí (Ca), de Benimaclí (Ca), de la Barqueta (Ca), de Dalt (Rf), de la Mânega (SJE), Nou (Alz), dels Oms (Ca), de Passicos (Ca), de la Raconada (Cu), del Sebollar (Cu), de la Volteta (Ca), del Xiular (Ca); Braçal de Company (X), de Mas (X), de Don Pasqual (Ca), de Subirana (X); Braçal de l'Abat (E), del Bouet (PL), dels Forners (SJE), del Pintor (X). A més a més del Braçal del Mig, de Mitjans i de la Vintena, són notables els referits a torns setmanals: Braçal del Dilluns, del Dimecres, del Dijous (X). Consignem el Bracet (Cu), Bracet del Camí Real (Cu) i el Racó de Soler, referit, com altres, a un braçal. Les subdivisions immediates es diuen **filloles** (Fillola [X], Fillola de la Llàntia [Bem]) o regants (Regant de l'Estora [Fa]).

Malgrat en siga hereu, el regadiu d'aigua elevada constitueix un altre món el protagonista, innominat gairebé sempre, del qual, és el tarongerar. L'aigua és tretta amb motobombes —**màquina, motor**— que trobem cartografiats en nombre de 36 a l'àrea estudiada, per exemple, Motor de l'Ajuntament (SJE), del Portitxol (Si), del Rogante (Cu), del Llancero (Alz), de Patxorra (Alz), de Giner (T), de Piera (Xe), de Trénor (G), de la Corona (PL), la Màquina de Fusterico (Rf), dels Llauradors (Ca), de Rata (PL). El Vapor (T) evoca una antiga màquina amb el matxix objectc. El Respirall (Alz) pot fitar una conducció subterrània. El terreny regat sol distribuir-se en **horts**, mot que s'aplica als tarongerars, front a **horta** que és reservat al conreu hortícola pròpiament dit. Ací no repetirem ço que diguérem per a les cases: el mateix sistema nominatiu funciona als horts. Noms personals: Hort de Colàs (Nicola), Hort de Don Pere, de la Santiaga, de Ventura ([Ca] Bonaventura Sellés, iniciador dels pous per al regadiu); llinatges: Hort d'Alberola, d'Artaiz ([Ca] immigrant del segle passat), de Casterà, d'Ivancos, de Manin ([Ca] Magnin, exportador francès de taronges), de Monjo; malnoms: Hort dels Catalanets (Alz), de Fava, de la Judieta, del Murciano, de Palaciello (PL); professions: del Ferrer, de l'Olier, de les Monges, del Marqués; identificacions externes: Hort del Pi, de les Parres, del Corralot, del Molí; sants, títols, etc. Horta, ho trobem dos colps (Be, Co), una Horteta i Hortetes (Ba) i un Sol d'Horta (Be) que no és una solana.

A part de màquina i motor, cal comptar a la mateixacategoria els **pous** (n'hi ha 11 i no he pogut escatir el motiu que s'imposi la paraula motor o pou): Pou del Collado (E), dels Llorers (Li), del Pintor (X), de Sant Vicent (Rf), de Sos (Be) i el Pouet (Li). Malgrat es tracte del record d'un enginy ja oblidat, la **sénia** de propulsió animal ha fet el seu paper, tant al drenatge com al rec; romanen la Sénia de la Bomba (Xe, on s'ha substituït l'artifici, però

no el nom complet), Sènia Martina (Xe), Sènia Redona (Co), Seniades (Co) i la Possessió de la Senieta (F, interessant pel primer membre del topònim). Bona part de sènies mantenen l'adequat nivell de les aigües de la Marjal (= 'arrossar', *passim*), als terrenys reservats per aquest conreu amfibi (el Coto [Cs], Coto del Borrego [X], de Nando [X], del Xufero [X], p. e.). L'aigua extreta dels pous sol ésser regulada amb dipòsits, **basses**, designades gairebé sempre pel nom del propietari: Bassa de Bou (Cu), de Manclús (Be), del Secretari (Xe), del Tio Remigio (Ba), de Saragossà (Ca), de Vicent Flores (Ba), però també Bassa Llargà (Be), Gran (Ba), les Basses (Alz), el Safaretxot (Ll). Les Cisternes (Si) només recollen aigua de pluja.

La Bega (Cu) és un mot problemàtic, però ben documentat, que designa una partida regada des de fa molt de temps. **Plantades** fa referència a arbrat: les Plantades (Alz), les Plantades del Puig (X). **Tancada**, a un clos de diferent categoria i ús: la Tancada (Co), la Tancada de Sant Antoni (Alz), les Tancades (Fa). Vora les séquies pot haver-hi **motés** (= acumulacions de terra de les escurades o d'altre origen): Mota de Carbonell, de Trénor o **gorts** (el Gort, Xa, d'obra o gorc?); en casos molt concrets hom parla de **canals**, en comptes de séquies: la Canal (G), la Canaleta de Pedra (Si). Són termes relacionats amb la distribució de l'aigua: els Partidors (Rf), Roll de Margantoní (Alb), la Pileta (Si), la Pileta del Callà (Ca), Piló de les Hortes (Xe), Tremuja Alta i Baixa (T). La part jurídica de la distribució mobilitza termes que s'han incorporat a la terra: Mitjans (Cs), Terços (Ca), Quadró (Ca), Huitenes (Alb), la Vintena⁹ (Ca), Francs (E, X).

L'economia ramadera no té ara gaire vigència, però n'ha tingut, sobretot als secans; si no, no hi trobaríem tants de **corrals** i derivats (27) com: els Corral, Corral de Federiquet, de Matildo, Roig, els Corralots, el Corralet, la Corralissa (Fa); **mallades** (la Mallada Verda [Co], les Mallades Roges [Ba], les Mallades [Bx, Co], etc.) i **malladetes** (la Malladeta Fonda [Xa, X], Malladeta de Cucala [Si], les Malladetes [Bx]). D'altres topònims connectats amb la ramaderia poden ser la Quadra (Cu), el Sester (Co, Xa), Vaqueria de Luna (X), la Porcaterra (X), la Dula (Be, T)¹⁰ i els castellanismes *Perrera*, *Rancho* i *Granja*, aquest darrer bastant repetit.

Involucrem ací també la caça, una pràctica dependent del regne animal igualment, sens oblidar que és una de les activitats que més ha conservat la toponímia de les contrades no agràries. El registre és esquitit; tenim el Colomer (Co), el Vedat (T), el Colmenar (PL), els Colmenars (Ca), la Penya de la Mel (Si) i vàries referències al **raboser**: el Raboser (Rf) Barranc del Raboser (Ba, Be) i Puntal del Raboser (Be).

En unes comarques majoritàriament agràries l'*activitat industrial* serà més bé extractiva o alimentària. Vet ací els grups principals. **Pedrerà**: la Pedrerà (Ba, Ca, PL, Q, Xe), Pedrerà de Balaguer (Xa), Pedrerà del Marqués (Ba),

⁹ Al Mapa Militar 1:50.000 hom escriu *La Ventana* (!).

¹⁰ Ramat de bestiar gros.

Pla de la Pedrera (Si); l'Arena (Ca) respon a una extracció especialitzada així com el Barranc dels Algepersers (M, Si; *algeps*, arabisme valencià = 'guix'); encara hi ha un Barranc de les Salines (M/X) a un clap triàsic d'on s'han beneficiat les aigües mares. De vegades els jaciments d'argila han possibilitat la fabricació de terrissa —rajoles i/o teules—; jaciments i fàbrica s'engloben amb la mateixa etiqueta **rajolar** i **teular**: el Rajolar (T, pronunciat Rejolar a Be, Ca, Cu, Fa, Ll); el Teular (Ba, Ca), Racó del Teular (Cs), el Teularet (Bem, T) i el Gerrer (Si). Els **mòlins** —abans propulsats per l'energia hidràulica, ara molts elèctrics— es dedicaven al blat i altres cereals, d'altres s'especialitzaven en l'arròs (despellofat) i ara, alguns, a pinsos. També qualche **molinet** pot esser de vent, amb diverses finalitats. Exemples: el Molí (Xe), Molí de Bajoca (malnom, T), de Mollà (Cs), de Santa Bàrbara o Cremat (Cs), de Tonet (T), de l'Empedrat (Ca), el Molinet (Alz, Ba, Co), la Molineta (Rf). L'**almàssera** (Alz, Ca) és la tafona o molí olier. Una curiosa activitat basada en unes coordenades climàtiques més fredes ens ha deixat la Nevera (Bx, edifici conservat ¹¹) i el Pla de la Nevereta (Q). A part de les esmentades, només trobem *La Papelera*, a Alzira.

Fet i fet, la *circulació*, materialitzada en el **camí**, és una activitat crucial a la ruralia, però la nomenclatura no transcendeix tant com la funció perquè la majoria de camins simplement són coneguts pel seu destí o origen: Camí de Gandia, del Mar, de Xeraco, de la Font de la Parra; n'hi ha d'altres que responen a indicis de llur curs: Camí dels Casals, Camí de Margantoni (Xe), Bracet del Camí Real (Cu); un curiós augmentatiu-diminutiu, el Caminasset ¹², perdura a Corbera. No abunden altres designacions o especialitats de camins, en no ser, Sendes (Cs), assagador i vereda (camí de bestiar): l'Assagador de la Barraca (Alz) i la Vereda (Rf). La Calçada (Ca, Cu, Ll, Xa) podria respondre a conceptes idèntics i, al primer cas, ha donat lloc a un títol nobiliari recent. A una zona de molts rius, barrancs i séquies, els **ponts** i altres fòrmules de travessar-los són imprescindibles; potser el recurs més antic és la barca (la Barqueta [Ca]) i el nom més vell, palanca, que ha restat al redundant Pont de la Palanca (Xa). Tenim, endemés, el Pont de l'Alter (Co), de l'Assagador (Ba), de les Campanes (Alb/Ca), de Francisco (Xe), Nou (Cu), de Pedra (Cu), de Sant Gregori (Alz), dels Soldats (Ca); el Pontet de l'Arc (Fa), els Pontets de Fons (Co). Pot tenir que veure amb algun camí, Marrades (partida d'Alzira) i són molt expressius el Creuer (Co), Quatre Camins (Ca) i el Peirat ([Cu] 'paviment de pedra' per a passar el toll que vé a desembocar a l'Estany Gran). Les **ventes** o hostals flanquegen sempre camins d'una certa freqüentació: Venta de Borderia (T), de Coet (T), de Curro (T), de les Cinc Germanes (T), de Saturnino (Ba) i Taverna de Maria (Alz). Passicos (Ca, W) a la plana al·luvial

¹¹ Cf. ROSSELLÓ VERGER, V. M., "El macizo del Mondúver", *op. cit.*, Pla de la Nevera, citat *passim*.

¹² Caminàs és "un camí que hi ha a la terra d'arròs i porta a la mar" (Suca, Cullera, ap. DCVB).

d'inundació no té el mateix sentit d'altres **passos** de camins o **sendes** (Sendes Blanques [Si], Senda de les Haques [Alz]) de muntanya, com Pas del Buvap (T), del Llop (Alz), de la Galera (Be), del Pobre (Alz) i Coll de la Travessa (Alz). Un curiós arcaisme, Vers Corbera, nom d'una partida de Llaurí, té un sentit direccional.

La *influència de l'esperit* a la toponomàstica prové de conceptes, persones i institucions eclesiàstiques i depassa el camp exclusivament hagiogràfic. Els novíssims són manejats —com ja hem vist— al cas de l'infern (Barranc de l'Infern, 6 vegades, i Coll de l'Infern [Alz]); al costat d'un d'aquells barrancs hom ha batejat un Racó del Purgatori (X, a una finca d'una família ostentament religiosa) en tant que el Purgatori, rònc, també és consignat dins el mateix terme xativí i encara el Paradís (o *Paráiso?*) a Carcaixent, no gaire lluny. Els **frases** (flares en la pronúncia local) tenen representació generosa car som al domini de l'abadia de Valldigna i del Monestir de la Murta: els Frases (X), els Frarets (Xe), Cova dels Frases (Co, E), Pinar dels Frases (X), l'Abat (M), la Beata (Ba), Lloma de la Monja (Ca), etc. Els llocs de culte o residència tampoc són escassos. En primer lloc cal senyalar l'arqueològic l'Anca-rència (Alz), ja comentat (*supra*, p. [4]) i llavors, el Convent (Alz), Convent de Santa Maria de Valldigna, de Santa Maria d'Aigües Vives i el Castell (Cu), així com una munió d'ermites, és a dir, esglesioles rurals gairebé sempre exemptes i de molt diverses èpoques: Ermita dels Desemparats, de Don Maties (capellà del segle actual), de la Pileta de Sant Bernat, de Palomera, del Puig, de Santa Anna, de Sant Joaquim, Sant Llorenç, Sant Roc i Sant Salvador. Deixant de part els **cementiris**, hi ha el Calvari (Bx, Co, Si, Xe, o *viacrucis*, institució pietosa molt arrelada al País Valencià), les Creus (Be, T), la Creu de la Barraca (Alz) i la Creu del Cardenal (Ll) que es refereix al bisbe Vich, baró de Llaurí. L'element hagiogràfic, finalment, és un recurs fàcil —i de vegades ostentós— per a designar partides, finques, horts, accidents físics, etc. El registre del santoral és prou variat, ja que només se repeteixen Sant Antoni (4 vegades) i Sant Roc (2); a més a més, comptem Santa Anna, Sant Bernat, Sant Blai, Hort de Sant Carles, Santa Catalina, Casa Santa Emília, Casa Sant Geroni, Sant Joanet, Sant Josep, Casa Santa Inés, Hort de Sant Jordi, Sant Miquel, Hort de Sant Pasqual, Santa Teresa, l'Hort del Santíssim, Casa de la Vera-creu, Santa Maria de Bon-aire, Hort de la Mare de Déu del Carme.

Dins el ben nodrit *capítol de varis* que hom podria presentar, destaquem només alguns d'històrics o relacionats amb esdeveniments de ressonància local com l'Hort del Plet (PL), la Cova d'Alfonso (Alz, referida a un célebre roder o bandoler), el Barranc dels Emboscats (Xe), el Pont dels Soldats ([Ca], acció de tercer ordre a la Guerra de Successió) i l'inevitable recurs als «moros»: Clot dels Moros (Alb). Una partida de Carcaixent, la Bosarta (pronunciat *bos-sarta*) correspon a Amàlia Bosarte, filla d'un militar immigrant, fundadora a principis de segle de l'Asil dels Desemparats. El Cremat (Si) i Barranc dels Morts (Xa) lliguen amb sengles desgràcies.

PARCEL·LACIÓ I SISTEMES NOMINATIUS

El problema de la designació compareix especialment quan és creada una nova unitat territorial o d'explotació o de propietat; per això és oportú relacionar ambdós fets en un breu apartat. Les **partides** són unitats territorials de caire administratiu en les que es divideix la porció rural d'un terme municipal; d'arrels molt antigues sovint, porten els noms més castissos, però sovint deformats i simplificats extremadament. La pràctica municipalesca i malauradament la catastral tendeixen a escurçar noms, suprimir partícules d'enllaçament i, sobretot, articles, de manera que esdevé difícil saber si hom diu o cal dir Orí o l'Orí (Alz), Rondonera (Xa) o la Rondonera, Partideta o la Partideta (Cu). La paraula **partida**, que normalment és sobreentesa, pot aparèixer expressament: Partida Gran (Fa), Partida Nova (Ca, T). No analitzem ací els noms de partides —tan variats i cronològicament diversos com Materna, Fracà (antiga partida del Monestir de la Murta), Tora, Xixarà (primitiva partida dels tarongers), tots al terme d'Alzira— perquè la majoria hauran estat esmentats en altres seccions.

Ja dèiem que **alqueria** no havia deixat quasibé cap rastre a la contrada; en canvi, **ràfol** es troba més (el Ràfol [Alz, T]) i fins i tot la forma el Rafal (Cu) idèntica a la de les Illes. **Mas** només figura una vegada, fossilitzat a Mas-roig o Marroig; fora de les esmentades, les al·lusions a unitats territorials ja seran **hort**, **casa** i anàlogues.

La **subdivisió** pot redundar en una nominació totalment aliena a la finca matriu, cas en el qual no deixa rastre toponímic, o recórrer a artificis com **alt/baix**, **vell/nou**. Així tenim Casa Requena Alta i Baixa (X), la Marxuquera Alta (G) —i Baixa, fora del domini estudiat—; Casa Vella de la Casella i Casa Nova (Alz), Casa Vella i Casa Nova de la Murta (Alz), Cases Noves del Convent (Ca), la Casa Nova (Rf), les Cases Noves (Co); encara podem referir ací el repetit Terres Noves, com a sinònim de roturació, i la Finca Nova.

Hi ha un aspecte designatori que potser és al que menys esment hem tingut fins ara. És la **utilització d'un únic substantiu** o substantivat, amb article o sense, gairebé sempre d'indole personal; es tracta d'un terreny de coincidència entre onomàstica i toponomàstica, raó per la qual només en farem un lleuger esbós, a part que, en concretar la nominació de cases i horts ja n'havem parlat. Amb prou diferència, el recurs més reiterat és el llinatge (del propietari o estadant): Cabanilles (Cu), Ivorra (Alz), Mompó (Alz), Rumbau (Alz), Vinader (Xe); fins i tot feminitzat: Borrella (Ba), o doble: García Marín (Alz), als que podríem emparentar els àrabs de tipus Benibaire (Ca). Perepuig (Bc) no és més que el nom i cognom soldats; Matamoros (Ca) i Perdut (E) serveixen de mostra de malnoms elevats a la mateixa categoria; Doña Virtudes (X) és un cas aïllat i probablement modern. No és sobrer evocar Dos Germanes (Rf) i, a part, els que mobilitzen l'article determinat amb noms perso-

nals, malnoms, professions, etc.: l'Alemaný (Cu)¹³, els Amics (Ca), la Besona (Ca), la Cerda (Alb), el Clavell (Co), la Febrera (Ca), el Pintor (X).

Per acabar, inventariem una de les últimes aportacions al camp toponomàstic; la nomenclatura sovint arbitrària, absurda i *coenta* de xalets, casetes i vil·les dedicats a l'*estiuieg* o *segona residència* i moltes vegades doblats d'explotació tarongera. La burgesia valenciana lligà, durant una bona època, la vil·la menys o més pretensiosa amb el tarongerar bàsicament ostentós i, de vegades, profitós. Les vil·les —que més d'un colp no passen de casetes— sembla obligat retolar-les en castellà i amb noms de dona, fora d'alguna excepció de sants; seria ociosó ressenyar-ne més que algun exemple: Villa las Dos Consuelos, Lola, Quiqueta, San Bernardo, etc. Trobem un Xalet de Costa (Xe) i un Xalet de l'Hort (Si); dos campings, Caudeli (Xe) i la Dorada (G). On la coentor ateny les cotes màximes és en les urbanitzacions o en llurs serveis: Quitapesares (T), el Dorado (Cu), el Romeral (Bx), amb ressonàncies televisives.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M., i MOLL, F. de B., *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Mallorca, Editorial Moll, 1930-1968, 10 volums.
- ARROYO ILERA, F., "El sistema de riegos en Tabernes de Valldigna", *Est. Geogr.*, n.º 112-113 (1968), pp. 659-692.
- ASÍN PALACIOS, M., *Contribución a la Toponimia árabe de España*, Madrid, C. S. I. C., 1940, 153 pp.
- CARRERAS I CANDI, F., "Toponimia valenciana", ap. *Geografía del Reino de Valencia*, vol. I, pp. 702-764, Barcelona, A. Martín, S. A.
- COROMINAS, J., *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, Madrid, Gredos, 1954, IV tomos.
- COROMINES, J., *Estudis de toponímia catalana*, I i II, Barcelona, Barcino, 1965 i 1970, 282 + 345 pp.
- GUICHARD, P., "Le peuplement de la région de Valence aux deux premiers siècles de la domination musulmane", *Mélanges de la Casa de Velazquez*, t. V (1969), pp. 103-158.
- HUBSCHMID, J., "Toponimia prerromana", ap. ALVAR, M., et al., *Enciclopedia lingüística hispánica*, t. I, 1960.
- MENÉNDEZ PIDAL, R., *Toponimia prerrománica hispana*, Madrid, Gredos, 1952.
- MOREU-REY, E., *Els noms de lloc. Introducció a la toponímia*, Barcelona, Unió Excursionista de Catalunya, 1965. 164 pp. + índex.
- MOREU-REY, E., *Toponímia catalana. Assaig de bibliografia*, Barcelona, Departament de Català de la Universitat, 1974, 56 pp.
- RIBERA Y TARRAGÓ, J., *Disertaciones y opúsculos*, Madrid, Estanislao Maestre, 1928, 2 volums.
- ROSELLÓ VERGER, V., "Anotacions a la toponomàstica del Migjorn i Xaloc de Mallorca", *Bol. Soc. Arqueol. Luliana*, n.º 792-795 (1961-62), pp. 25-47 (publicat en 1963).

¹³ Es tracta de Josep Alemany i Bolufer, lingüista natural de Cullera (1866-1934). Si no fóra una personalitat destacada s'hagués quedat en Alemany, sens article. Un altre personatge que ha trascendit a la toponímia és Julià L. Ribera i Tarragó, arabista originari de Carcaixent (1858-1934).

- ROUSSEAU, R., "Les noms de lieux habités en France", *L'Information Géographique*, n.º 4-5 (1960), pp. 171-179 i 218-227.
- SANCHIS GUARNER, M., *Introducción a la historia lingüística de Valencia*, València, Institución Alfonso el Magnánimo (1950), 181 pp.
- SANCHIS GUARNER, M., *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la Reconquesta*, València, Institución Alfonso el Magnánimo, 1961², 162 pp.
- SANCHIS SIVERA, J., *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la Diócesis de Valencia*, Valencia, Tipogr. Moderna, 1922, 477 pp.
- SIMONET, F. J., *Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes...*, Madrid, Fontanet, 1888, CCXXXVI + 628 pp.

